

УДК 342.92(477)

ГРОМАДСЬКІ ЕКСПЕРТИЗИ І ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Головко В.В., аспірант
кафедри адміністративного права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено встановленню сучасного стану та вирішенню проблем адміністративно-правового забезпечення громадських експертиз і залучення громадян до проведення експертиз, яке здійснюється органами виконавчої влади. У межах статті автор розкриває особливості адміністративно-правового забезпечення проведення громадських експертиз як однієї з форм участі громадян в управлінні державними справами, віднесеними до компетенції органів виконавчої влади. Автор звертається до вивчення нормативно-правових актів, які, зокрема, регламентують питання громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, громадської антидискримінаційної експертизи, громадської антикорупційної експертизи та громадської екологічної експертизи. У статті окрему увагу приділено виділенню стадій порядку проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади та основних елементів механізму проведення та забезпечення цього виду громадської експертизи. Під час досягнення мети статті автор формулює проблеми і недоліки, властиві сучасному стану адміністративно-правового забезпечення громадських експертиз і процесу залучення громадян до експертиз органами виконавчої влади. У висновках автор пропонує шляхи вирішення і виправлення означених проблем та недоліків з метою вдосконалення нормативно-правової регламентації відносин участі громадян в управлінні державними справами шляхом громадських експертиз та участі в експертизах, які здійснюються органами виконавчої влади.

Ключові слова: участь громадян в управлінні державними справами, адміністративно-правове забезпечення, громадська експертиза, залучення громадян до проведення експертиз органами виконавчої влади.

Статья посвящена определению современного состояния и решению проблем административно-правового обеспечения гражданских экспертиз и привлечения граждан к проведению экспертиз, которое совершается органами исполнительной власти. В пределах статьи автор раскрывает особенности административно-правового обеспечения проведения гражданских экспертиз как одной из форм участия граждан в управлении государственными делами, отнесенными к компетенции органов исполнительной власти. Автор обращается к изучению нормативно-правовых актов, которые, в частности, регламентируют вопросы гражданской экспертизы деятельности органов исполнительной власти, гражданской антидискриминационной экспертизы, гражданской антикоррупционной экспертизы и гражданской экологической экспертизы. В статье отдельное внимание уделяется выделению стадий порядка проведения гражданской экспертизы деятельности органов исполнительной власти и основных элементов механизма проведения и обеспечения этого вида гражданской экспертизы. Во время достижения цели статьи автор формулирует проблемы и недостатки, свойственные современному состоянию административно-правового обеспечения гражданских экспертиз и процессу привлечения граждан к экспертизам органами исполнительной власти. В выводах автор предлагает способы решения и исправления указанных проблем и недостатков в целях совершенствования нормативно-правовой регламентации отношений участия граждан в управлении государственными делами методом гражданских экспертиз и участия в экспертизах, которые совершаются органами исполнительной власти.

Ключевые слова: участие граждан в управлении государственными делами, административно-правовое обеспечение, гражданская экспертиза, привлечение граждан к проведению экспертиз органами исполнительной власти.

Holovko V.V. PUBLIC EVALUATIONS AND INVOLVEMENT OF CITIZENS TO THE CARRYING OUT EXPERT EXAMINATIONS BY EXECUTIVE AUTHORITIES: ISSUES OF ADMINISTRATIVE LEGAL SUPPORT

The article is focused on establishing the current state and addressing the problems of administrative and legal provision of public expertise and involvement of citizens for conducting expertise, carried out by executive authorities. The author reveals within the article, the peculiarities of administrative and legal provision of conducting public expertise as one of the forms of citizens' participation in administering public affairs referred to the competence of executive authorities. The author refers to the study of normative and legal acts that, in particular regulate the issues of public expertise of executive authorities' activities, public anti-discrimination expertise, public anti-corruption expertise and public environmental expertise. Special attention of the article is focused on distinguishing the stages of the procedure of conducting public expertise of executive authorities' activities and the main elements of the mechanism of conducting and providing this type of public expertise. While achieving the objective of the article, the author formulates the problems and disadvantages inherent in the present state of administrative and legal provision of public expertise and the process of involving citizens to expertise by executive authorities. The author suggests in the conclusions the ways to address and correct the stated problems and disadvantages in order to improve regulatory and legal regulation of the relations of citizens' participation in administering public affairs by the way of public expertise and participation in the expertise undertaken by executive authorities.

Key words: citizens' participation in administering public affairs, administrative and legal support, public expertise, involvement of citizens in expertise conduction by executive authorities.

Сьогодні, як відомо, громадяни можуть реалізувати своє право на участь в управлінні державними справами, віднесеними до компетенції органів виконавчої влади, у різноманітних формах. Наразі мова йде про громадські експертизи та залучення громадян до проведення експертиз органами виконавчої влади. При цьому названі форми мають власні різновиди залежно від предмета експертиз або окремих категорій державних справ, в управлінні якими громадяни беруть участь у такий спосіб. Як наслідок, суспільні відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією згаданого права у цих формах, регламентуються численними нормативно-правовими актами. Це, у свою чергу, зумовлює виникнення та актуальність питань, зокрема, про їх (актів) систематизацію, а відповідно, і вивчення якості нормативного (насамперед, адміністративно-правового) забезпечення означеного кола відносин. Проте на науковому рівні окресленій проблематиці майже не приділяється увага, а правознавці переважно лише констатують факт існування громадських експертиз як форм участі, згадують певні організаційні аспекти їх проведення та/або перераховують окремі нормативні положення, якими вони передбачені (наприклад, М.А. Гирик [1], В. Купрій, Л. Паливода [2] та ін.).

Зважаючи на це, метою статті є встановлення сучасного стану та вирішення проблем адміністративно-правового забезпечення громадських експертиз і залучення громадян до проведення експертиз органами виконавчої влади. Для її досягнення необхідно вирішити низку завдань: розглянути стан адміністративно-правового забезпечення громадських експертиз і процесу залучення громадян до експертиз, які здійснюються органами виконавчої влади; встановити проблеми і недоліки, властиві йому; запропонувати шляхи їх вирішення.

Пристаючи до їх виконання, передусім зауважимо, що єдиний нормативно-правовий акт, який би містив вимоги до проведення таких експертиз незалежно від їх різновидів, відсутній. Відносини щодо їх організації, проведення та забезпечення регулюються низкою нормативно-правових актів переважно підзаконного характеру.

Враховуючи вказане, розглянемо особливості адміністративно-правового забезпечення проведення громадських експертиз як форм участі в управлінні державними справами, віднесеними до компетенції органів виконавчої влади, по черзі звертаючись до їх різновидів. У цьому контексті спершу пропонуємо розглянути громадську експертизу діяльності органів виконавчої влади, яка врегульована Порядком сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 [3]. З аналізу його положень можемо виділити основні елементи механізму проведення та забезпечення цього виду громадської експертизи, а саме:

1. Суб'єкти здійснення: громадські ради – щодо діяльності тих органів виконавчої влади, при яких вони створені (п. 1 Порядку), та

інститути громадянського суспільства (п. п. 1, 2 Порядку).

2. Сутність та призначення експертизи – здійснення оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності ухвалення і виконання такими органами рішень, підготовка пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі (п. 2 Порядку).

3. Строки проведення:

– датою початку проведення експертизи є день надходження до органу виконавчої влади запиту про її проведення (п. 3 Порядку);

– видача наказу про проведення здійснюється протягом одного тижня з дня надходження запиту (або повідомлення про відмову у проведенні експертизи);

– ознайомлення з таким наказом здійснюється протягом трьох днів з моменту його видання;

– видача матеріалів для проведення експертизи – протягом 5–20 робочих днів з моменту видачі наказу. З чого бачимо, що перед тим, як громадськість зможе приступити до безпосереднього проведення експертизи, може пройти близько 12–27 днів з дня надходження запиту про проведення громадської експертизи до органу виконавчої влади. А якщо зважати, що Порядок не встановлює вимог щодо способів надіслання письмового запиту, то у випадках такого надіслання поштою від моменту відправлення запиту і до початку роботи з матеріалами може пройти більше місяця;

– підготовка та подання експертних висновків за наслідками експертизи має здійснюватися у тримісячний строк від початку проведення громадської експертизи. Зауважимо, що з огляду на те, що підготовчі дії органів виконавчої влади можуть займати близько місяця, то фактично ініціатори громадської експертизи мають лише два з дозволених трьох місяців для вивчення матеріалів та підготовки експертних висновків (п. п. 3–5 Порядку).

4. Порядок проведення, який складається з таких стадій:

1) підготовча (до моменту отримання матеріалів, їх безпосереднього вивчення та за його результатами подання експертних висновків), яка передбачає такі дії (події, заходи, етапи):

– надіслання/надходження письмового запиту до органу виконавчої влади щодо проведення експертизи, у якому відзначаються предмет і мета експертизи, перелік документів та інших матеріалів, необхідних для проведення експертизи, контактні дані особи, уповноваженої на отримання відповіді на запит, та контактні дані особи, що надсилає запит. У разі якщо запит надсилається громадською радою, до нього додається копія протоколу засідання, на якому було ухвалено рішення про проведення експертизи (п. 3 Порядку);

– видача органом виконавчої влади в тижневий строк наказу (розпорядження) про проведення експертизи із зазначенням осіб, відповідальних за забезпечення взаємодії з громадськими радами або інститутами громадянського суспільства, та заходів, пов'яза-

них із підготовкою матеріалів, або про відмову в проведенні експертизи із чітким обґрунтуванням та зазначенням підстав для відмови (коли предмет і мета експертизи суперечать законодавству, виходять за межі компетенції відповідного органу виконавчої влади або коли запит щодо проведення експертизи не відповідає вимогам, встановленим у Порядку) (п. 4 Порядку);

– утворення органом виконавчої влади у разі потреби робочої групи для підготовки матеріалів із залученням представників інституту громадянського суспільства, громадської ради, що ініціює експертизу (п. 4 Порядку);

– розміщення у тижневий строк інформації про надходження запиту про проведення громадської експертизи, текст наказу та заходи, здійснені органом виконавчої влади, на власному веб-сайті (п. 4 Порядку);

– подання ініціаторам проведення експертизи матеріалів, необхідних для експертизи (п. 4 Порядку);

2) власне експертиза, яка полягає у вивченні матеріалів та поданні експертних висновків (експертних пропозицій) у письмовій та електронній формі із зазначенням: інформації про ініціатора експертизи, предмета і мети експертизи, відомостей про експертів, які проводили експертизу; відомостей про проведення засідання робочої групи з підготовки матеріалів для проведення експертизи у разі утворення такої групи; обґрунтованої оцінки діяльності органу виконавчої влади та ефективності ухвалення і виконання ним рішень, програм, реалізації владних повноважень; пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем та підвищення ефективності діяльності органу виконавчої влади; чітких рекомендацій і заходів з їх провадження, що стосуються повноважень органу виконавчої влади (п. 5-2 Порядку);

3) завершальна, яка складається з дій органів виконавчої влади після отримання ними експертних висновків за наслідками громадської експертизи (п. 7 Порядку):

– розміщення на веб-сайті отриманих експертних пропозицій у тижневий строк після їх надходження;

– розгляд експертних пропозицій на найближчому засіданні колегії або, якщо колегію не утворено, у двотижневий строк керівником органу виконавчої влади за участю представників ініціатора громадської експертизи. За результатами розгляду органом виконавчої влади розробляються і затверджуються заходи, спрямовані на реалізацію експертних пропозицій;

– подання в десятиденний строк письмової відповіді ініціатору експертизи про результати розгляду пропозицій та зазначені вище заходи з одночасним розміщенням відповідної інформації у засобах масової інформації та/або на власному веб-сайті;

– надсилання в письмовій та електронній формі Секретаріату Кабінету Міністрів України для розміщення на урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада»: інформацію про ініціатора експертизи, предмет та строки її проведення; експертні пропозиції; заходи для їх реалізації; відповідь органу ви-

конавчої влади ініціатору громадської експертизи про результати розгляду експертних пропозицій та заходи для їх реалізації.

Водночас розглядаючи закріплені на нормативному рівні порядок проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, можемо побачити, що здебільшого детально регламентовані лише дії органів виконавчої влади та встановлені вимоги щодо окремих документів: запитів, наказів (розпоряджень), експертних пропозицій. Але при цьому названий нормативний документ містить прогалини та недоліки, які виражаються, зокрема, у такому:

– відсутні чіткі вимоги щодо оформлення повідомлення про відмову у проведенні експертизи. Так, у Порядку зазначено, що орган виконавчої влади повідомляє про відмову з чітким обґрунтуванням та зазначенням підстав для відмови. Однак відсутні положення, якими б встановлювалась форма такого повідомлення (чи оформлюється рішення про відмову наказом або розпорядженням, який статус такого повідомлення – це лист, відповідь на звернення, офіційне рішення чи звичайне повідомлення тощо) та перелік усіх необхідних реквізитів та даних, які мають у ньому розміщуватись;

– відсутні вимоги щодо форми та змісту письмової відповіді ініціатору громадської експертизи про результати розгляду експертних пропозицій та заходи для їх реалізації;

– відсутні будь-які положення, які встановлювали би механізм контролю за діями органів виконавчої влади з приводу забезпечення та сприяння проведенню експертизи, за врахуванням експертних пропозицій. Що стосується контролю, то певні норми містяться у Типовому положенні про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [4] (далі – Типове положення). Зокрема, п. 3 передбачено, що одним з основних завдань громадської ради є здійснення громадського контролю за діяльністю органу, а п. 4.5, – що громадська рада здійснює контроль за врахуванням органом пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченням ним прозорості та відкритості своєї діяльності, доступу до публічної інформації, яка перебуває у його володінні, а також дотриманням ним нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції. Проте, по-перше, Типовим положенням не встановлено ані порядку, ані процедур здійснення контролю, не уповноважено громадську раду притягати до відповідальності осіб, винних у порушенні вимог щодо, зокрема, врахування пропозицій громадськості, як і не встановлено, які заходи може застосовувати громадська рада у випадку порушення таких вимог. До того ж згідно з п. 15 Типового положення рішення громадської ради мають суто рекомендаційний характер. Аналогічна ситуація і з документами, якими регулюється діяльність конкрет-

них громадських рад, серед яких, наприклад, можна назвати такі: Регламент Громадської ради при Національному банку України, затверджений рішенням Громадської ради при Національному банку України від 3 вересня 2014 р. № 3-е [5], Положення про Громадську раду при Міністерстві інфраструктури України, затверджене рішенням Громадської ради при Міністерстві інфраструктури України від 22 червня 2011 р. № 2 [6], Регламент Громадської ради при Державній інспекції України з питань праці, затверджений рішенням Громадської ради при Державній інспекції України з питань праці від 20 березня 2013 р. № 1-гр [7] та ін.;

– відсутні положення, які б встановлювали правові наслідки у випадку порушення порядку проведення громадської експертизи органами виконавчої влади або неврахування експертних пропозицій, відповідальність;

– не встановлено, яким чином має відбуватись власне вивчення матеріалів та підготовка експертних пропозицій.

Отже, бачимо, що адміністративно-правове забезпечення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади характеризується наявністю недоліків та прогалин, що не сприяє ефективній реалізації права на участь в управлінні державними справами у цій формі. Водночас не кращий стан правової регламентації і решти різновидів громадських експертиз, наприклад:

1) громадська антидискримінаційна експертиза проектів нормативно-правових актів. Вивчаючи Постанову Кабінету Міністрів України «Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів» від 30 січня 2013 р. № 61 [8], ми доходимо висновку, що цей вид громадських експертиз передбачено лише у назві цього нормативно-правового акта, адже він закріплює лише порядок проведення такої експертизи органами виконавчої влади. Що ж стосується громадської антидискримінаційної експертизи, то названа постанова відсилає до Порядку проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [4], та встановлює, що вона проводиться громадськими організаціями, фізичними та юридичними особами в рамках публічного громадського обговорення проектів нормативно-правових актів. Відповідно, громадська антидискримінаційна експертиза прирівнюється до конференцій, форумів, громадських слухань тощо та, як наслідок, втрачає сутність і значення експертизи як такої, а отже, для неї не характерні особливий порядок та процедура здійснення, оформлення відповідними документами, правові наслідки проведення, обов'язковість забезпечення необхідними матеріалами тощо. Крім того, названими нормативними актами не встановлено, в рамках яких саме форм публічних громадських обговорень проводиться така експертиза, наприклад, громадських слухань або ж інтернет-конференцій. На підставі вказаного можемо підсумувати, що, по

суті, громадська антидискримінаційна експертиза як самостійна форма участі в управлінні державними справами не існує;

2) громадська антикорупційна експертиза, яка також неоднозначно та недостатнім чином регламентована чинними нормативно-правовими актами. Зокрема:

– п. 4.4 Типового положення про громадської ради встановлено, що саме громадські ради проводять громадську антикорупційну експертизу нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, які розробляє відповідний орган виконавчої влади. Проте порядку та процедур такої експертизи цим нормативним актом не закріплено;

– законом України «Про запобігання корупції» [9] встановлено, що громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій (п. 3 ч. 1 ст. 21); Громадська рада при Національному агентстві залучається до проведення ним антикорупційної експертизи (ч. 5 ст. 55); за ініціативою фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб може проводитись громадська антикорупційна експертиза чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів. Проведення громадської антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів, проектів нормативно-правових актів, а також оприлюднення її результатів здійснюються за рахунок відповідних фізичних осіб, громадських об'єднань, юридичних осіб або інших джерел, не заборонених законодавством. Результати антикорупційної експертизи, у тому числі громадської, підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом видання (прийняття) відповідного акта, його правонаступником або суб'єктом, до якого перейшли відповідні нормотворчі повноваження у цій сфері (ч. 7–8 ст. 55). Проте, закріплюючи у згаданому законі такі положення, законодавець не встановлює ані порядку, ані процедур проведення громадської антикорупційної експертизи та залучення Громадської ради до проведення Національним агентством з питань запобігання корупції експертизи;

– порядок проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів Національним агентством з питань запобігання корупції, затверджений рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 липня 2016 р. № 1 [10], так само не надає відповідей на поставлені вище запитання та містить поодинокі згадки про діяльність громадської ради у цій сфері та можливість залучення громадян до проведення антикорупційної експертизи (наприклад, п. 8 Порядку);

– аналогічно і з Порядком проведення антикорупційної експертизи, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від

18 березня 2015 р. № 383/5 [11], яким урегульовано порядок проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів. Як і у випадку з попередньо названим нормативним документом, цей Порядок не містить ані вимог, ані роз'яснень, ані рекомендацій щодо проведення громадської антикорупційної експертизи або ж порядку залучення громадян до експертизи. У ньому міститься лише згадка про те, що для здійснення антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів Міністерство юстиції може залучати в установленому порядку фахівців державних органів, інших підприємств, установ, організацій, а також експертів міжнародних організацій, представників громадських об'єднань (за згодою) (п. 4 розділу II Порядку).

Отже, нормативно-правовими актами не врегульовано порядок та процедури проведення громадської антикорупційної експертизи, а також порядок залучення громадян до проведення таких експертиз органами виконавчої влади (яким чином залучаються; які права та обов'язки виникають у зв'язку з цим у залучених до експертизи осіб; які дії вони можуть вчиняти та які наслідки вони (дії) матимуть тощо). Інакше кажучи, громадські антикорупційні експертизи позбавлені нормативно-правової основи проведення;

3) громадські екологічні експертизи хоча й передбачені законами України «Про екологічну експертизу» [12] та «Про охорону навколишнього природного середовища» [13], проте так само не врегульовані належним чином, що виражається у відсутності нормативного закріплення чіткого порядку та процедур їх проведення. Згадані нормативні акти в стислій формі вказують лише на можливість суб'єктів та сферу проведення такої експертизи (ст. 16 Закону України «Про екологічну експертизу», ст. 30 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»), на певні вимоги до оголошення заяви про її проведення (ст. 41 Закону України «Про екологічну експертизу») і до оформлення висновків громадської екологічної експертизи (ст. 42 Закону України «Про екологічну експертизу»). Інакше кажучи, детальна регламентація відносин з проведення громадської екологічної експертизи наразі в Україні відсутня.

Таким чином, громадські експертизи та залучення громадян до експертиз, що проводяться органами виконавчої влади як форми участі громадян в управлінні державними справами, не врегульовані достатнім чином, що практично унеможлиблює участь громадян в управлінні державними справами у такий спосіб, оскільки порушення процедур, вимог до оформлення тощо можуть привести до таких наслідків, як визнання експертиз такими, що не відбулися. Якщо ж врахувати, що у більшості випадків процедури та відповідні вимоги відсутні у чинних нормативно-правових актах (за деякими винятками), то й вирішення питання про легітимність

громадських експертиз припадає на розсуд органів виконавчої влади. Це, у свою чергу, не сприяє встановленню однакової практики та єдиних вимог до проведення громадських експертиз, може призвести до свавілля з боку органів публічної влади, порушення та/або неефективної реалізації права на участь в управлінні державними справами. Такий стан нормативно-правового забезпечення цих відносин має бути виправлений шляхом прийняття закону України, присвяченого участі громадян в управлінні державними справами, та унормування розглянутих питань у ньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гирик М.А. Механізми участі громадян у здійсненні державного управління та шляхи їх оптимізації: питання теорії та практики / М.А. Гирик // Економіка та держава. – 2014. – № 4. – С. 140–142.
2. Купрій В. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : [навч. посіб.] / В. Купрій, Л. Паливода. – К. : Макрос, 2011. – 200 с.
3. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.
4. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
5. Регламент Громадської ради при Національному банку України : Рішення Громадської ради при Національному банку України від 3 вересня 2014 р. № 3-е [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/vr3-e500-14>.
6. Положення про Громадську раду при Міністерстві інфраструктури України : Рішення Громадської ради при Міністерстві інфраструктури України від 22 червня 2011 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mtu.gov.ua/news/96.html>.
7. Регламент Громадської ради при Державній інспекції України з питань праці : Рішення Громадської ради при Державній інспекції України з питань праці від 20 березня 2013 р. № 1-гр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dpu.gov.ua/Lists/Regulation/DispForm.aspx?ID=3>.
8. Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/61-2013-%D0%BF>.
9. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
10. Про реалізацію Національним агентством з питань запобігання корупції повноважень щодо проведення антикорупційної експертизи : Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 липня 216 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1184-16>.
11. Деякі питання проведення антикорупційної експертизи : Наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2015 р. № 383/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0303-15/paran7#n7>.
12. Про екологічну експертизу : Закон України від 9 лютого 1995 р. № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.
13. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.